

קדושת החיים

א. ריש לקיש ורבי יוחנן

במסכת בבא מציעא (פד ע"א) מסופר על הדרך בה ריש לקיש חזר בתשובה והפך מראש כנופית שודדים לבן תורה ותלמיד חכם: "יומא חד היה קא סחי רבי יוחנן בירדנא. חזייה ריש לקיש ושוור לירדנא אבתריה. אמר ליה: חילך לאוריתא! אמר ליה: שופרך לנשי. אמר ליה: אי הדרת בך, יהיבנא לך אחותי דשפירא מינאי. קביל עליה!" ריש לקיש קופץ לירדן ורבי יוחנן אומר לו: חילך לאוריתא, האמנם לימוד תורה הוא שמענין את ראש השודדים? ואכן ריש לקיש עונה לו על פי תחום התענינותם של הפרתחים: יופיך לנשים (רבי יוחנן היה ידוע ביפיו)! תשובתו של רבי יוחנן מדהימה, הוא מציע לריש לקיש את אחותו היפה אם הוא יחזור בו מדרכו הרעה. וקשה, וכי כך, באמצעות פיתוי, מחזירים בתשובה? ועוד, היתכן שכל כך בקלות מפקיר רבי יוחנן את אחותו?

ראשית עלינו להבין כי אין כאן פיתוי. מן הסתם לא היו חסרות לו, לראש הכנופיה, נשים. לא על ידי נשים הוא יתפתה או ישתכנע. מכך שרבי יוחנן פונה לשודד ואומר לו לשנות דרכו, ניתן להסיק כי רבי יוחנן ידע או חש כי ריש לקיש מעונין לשוב, והוא גם ידע או הרגיש את הסיבה שמעכבת אותו. יש מי שאינו מתקן דרכו כי הוא אינו רואה חובה לעצמו, הוא משוכנע שנהג כשורה, וממילא אין לו סיבה לשוב. אחרים יודעים שדרכם אינם נכונה, שטעו בפרט מסוים, אך הם מתקשים לתקן כי הם התרגלו לנהוג אחרת. ולרבי יוחנן היתה סיבה להאמין כי ריש לקיש עבר את שני המכשולים האלה. הוא בעל חוש ביקורת ויודע שדרכו אינה נכונה, והוא מספיק נחוש בדעתו, כך שכח ההרגל לא יניא אותו מלבצע את אשר עם לבו.

ברם ריש לקיש חשש מתגובת החברה אליה הוא עומד להכנס, כלום יקבלו אותו כאחד מהחבורה או כיהודי סוג ב. הרוצה לשנות הרגליו ולשוב בתשובה שלמה חושש לאבד את העוגן אליו הוא קשור, לפני שהוא בטוח שהוא קשור לעוגן חדש. הרגיל לדבר בעת התפילה ורוצה לחדול מכך, חושש מתגובת שכניו. אדם המשנה את כל ארחות חייו משודד לתלמיד ישיבה, אינו חושש מחבריו הישנים, הוא כבר

אינו במחיצתם. הוא חושש מהחברה החדשה אליה הוא נכנס. כלום יזכרו אותו כשודד לשעבר, או שיקבלו אותו ככל חבר אחר בקהילה. כלום ימשיכו להצביע עליו, יסתכלו עליו כחריג, כיוצא דופן, או שיחשב ככל פרט אחר בחברה? ריש לקיש חשש ונמנע מלשוב. רבי יוחנן הבין זאת ובקש לבשר לו כי יתקבל בזרועות פתוחות. עד כדי כך שאת אחותו הוא ישיא לו. אין החוזרים בתשובה צריכים להתחתן רק עם חוזרות בתשובה. אין כל חשש מהשבים, הם ככל אחד מהחברה, והא ראייה, אחותו של גדול הדור, של רבי יוחנן, הוצעה לריש לקיש. ראה ריש לקיש כי הוסרה אבן הנגף שהוא כה חשש ממנה, וקיבל עליו עול תורה ומצוות מיד.

מעשהו האצילי של רבי יוחנן, ההסכמה שאחותו תנשא לשודד לשעבר, היא מסירות גוף ונפש והיא קידוש השם. והיא שיצרה את קידוש השם של ריש לקיש, חזרתו הגדולה לחיק תורה ומצוות. ומכח מסירות הנפש הזו נתגדל לו ריש לקיש ונתבצר לו מקום בשורה הראשונה של גדולי ישראל.

ב. יש קונה עולמו בשעה אחת

בפרק הראשון של מסכת עבודה זרה מסופרים בסוגיות שונות זו מזו, שלושה סיפורים המסתיימים באותה אמירה. הסיפור הראשון (דף י ע"ב) הוא על שר רומאי שסיכן עצמו עבור עם ישראל: "ההוא קיסרא דהוה סני ליהודאי. אמר להו לחשובי דמלכותא: מי שעלה לו נימא ברגלו, יקטענה ויחיה או יניחנה ויצטער? אמרו לו: יקטענה ויחיה. אמר להו קטיעא בר שלום: חדא דלא יכלת להו... ועוד: קרו לך מלכותא קטיעא. אמר ליה: מימר שפיר קאמרת, מיהו כל דוכי למלכא שדו להו לקומניא חלילא. כד הוה נקטין ליה ואזלין, אמרה ליה ההיא מטרוניתא: וי ליה לאילפא דאזלא בלא מכסה. נפל על רישא דערלתיה קטעה... יצתה בת קול ואמרה: קטיעא בר שלום מזומן לחיי העולם הבא. בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים". תרגום: היה קיסר שונא יהודים אשר שאל את חברי ממשלתו: מי שיש לו נמק או מוגלה ברגלו (היהודים שבמלכותו) יקטענה, יכאב לו פעם אחת מאד, אבל ישתחרר אחת ולתמיד מהבעיה. או יניחנה ויצטער, לא יסבול בשעה מסוימת מאד, אבל יסבול כאבים כל הזמן. אמרו לו: יקטענה ויחיה, היינו השמד את היהודים, תעבור תקופה קשה אבל אחר כך ייטב לך. חלק עליהם קטיעא בר שלום (שם ספרותי!) ושיכנע את הקיסר לבטל את תכניתו. אלא שהיה בקיסרות חוק, שכל שסתר את דברי הקיסר דינו מאסר ללא מאכל ומשקה, היינו

מוות ברעב. כשהוציאוהו לשם אמרה לו אשה אחת: אוי לו לסיר שהולך בלי מכסה, ופירש רש"י: "הואיל ועליהם אתה נהרג, אוי לך שלא מלת את עצמך, ותטול חלק עמהם". וכשעשה כן ומת, יצאה בת קול והכריזה שהוא מזומן לחיי העולם הבא, ועל כך הגיב רבי יהודה הנשיא בבכיו ואמר: יש הקונה עולמו במאמץ כל חייו, ויש העושה כן בשעה אחת.

להלן (יו ע"א) מסופר על רבי אלעזר בן דורדיא "שלא הניח זונה בעולם שלא בא עליה. פעם אחת שמע שיש זונה בכרכי הים... בשעת הרגל דבר הפיחה. אמרה: כשם שפיחה זו אינה חוזרת למקומה, כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלים אותו בתשובה. הלך וישב בין שני הרים וגבעות. אמר: הרים וגבעות בקשו עלי רחמים. אמרו: עד שאנו מבקשים עליך, נבקש על עצמנו... אמר: חמה ולבנה בקשו עלי רחמים... אמר: אין הדבר תלוי אלא בי. הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו.

יצתה בת קול ואמרה: רבי אלעזר בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא... בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בכמה שנים, ויש קונה עולמו בשעה אחת". אין ספק שאותה גויה שפלה לא אמרה לו דבר על תשובה, והוא לא דיבר אל ההרים, ולא אל השמש והירח, ולא אל המזלות והכוכבים (הסיפור שם) וכל אלה גם לא השיבו לו. אלא הוא עצמו, נכנסה בו מחשבה שמא לא יוכל לחזור בתשובה, ואחר כך חשב שהוא זקוק לעזרה חיצונית, עד שהבין שהכל תלוי בו בלבד. וכששב בלב שלם, יצאה בת קול שהכריזה שהוא מזומן לעולם הבא.

בסיפור השלישי (יח ע"א) מסופר: "מצאוהו (הרומאים) לרבי חנינא בן תרדיון שהיה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים, וספר תורה מונח לו בחיקו. הביאוהו וכרכוהו בספר תורה והקיפוהו בחבילי זמורות והציתו בהן את האור, והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחום על לבו כדי שלא תצא נשמתו במהרה. אמרה לו בתו: אבא, אראך בכך? אמר לה: אלמלי אני נשרפתי לבדי, היה הדבר קשה לי. עכשיו שאני נשרף וספר תורה עמי, מי שמבקש עלבונה של תורה, הוא יבקש עלבוני. אמרו לו תלמידיו: מה אתה רואה? אמר להם: גוילין נשרפים ואותיות פורחות (היינו הם מצליחים לפגוע בגוף, אך לא בנשמה). (אמרו לו) אף אתה פתח פיך ותכנס בך האש. אמר להם: מוטב שיטלנה מי שנתנה, ואל יחבול הוא בעצמו. אמר לו קלצטונירי (רש"י: "ממונה עליו" היינו השומר שלו): רבי, אם אני מרבה בשלהבת ונוטל ספוגין של צמר מעל לבך (כדי למהר מותך ולהפחית סבלך) אתה מביאני לחיי העולם

הבא? אמר לו: הן. השבע לי, נשבע לו. מיד הרבה בשלהבת ונטל ספוגים של צמר מעל לבו, יצתה נשמתו במהרה. אף הוא קפץ ונפל לתוך האור. יצאה בת קול ואמרה: רבי חנינא בן תרדיון וקלצטונירי מזומנים הם לחיי העולם הבא. בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים". רבי חנינא בן תרדיון בדקותיו האחרונות, תוך כדי יסורים נוראים משוכנע ומאמין שיש דין ויש דיין "מי שיתבע עלבונה של תורה, הוא יתבע עלבוני". הוא מכריז שלרומאים אין שליטה על נשמתו, והוא מוכיח זאת בכך שאינו מסכים לקרב בעצמו את מותו. הוא כל כך הרשים את השומר הגוי, שהגוי הכיר בכך שיש עולם הבא, וביקש לעשות מעשה טוב כדי לזכות בעולם הבא.

דומה שכל אחד מאתנו בצמתים מסוימים בחייו קונה עולמו בהחלטה נכונה אחת. בהחלטה להיות יהודי שלם ולא להכנע לחילוניות, בהחלטה על בחירת בן (בת) זוג דתי, בהחלטה לשלוח את ילדיו לבית ספר דתי אף כאשר בית הספר הכללי הוא ברמה גבוהה יותר. באותם מקרים שעליהם ספרה הגמרא, הגבורים מתו מיד לאחר אותה החלטה אמיצה שקבלו, ולכן הם לא נבחנו אם אכן הם עומדים בהחלטתם, וממילא הם קנו את עולמם באותה שעה של החלטה בלבד. לעומת זאת בהחלטות הגורליות שלנו, שהוזכרו לעיל, אנו אכן קונים בהם את עולמנו, ואת חיי העולם הבא שלנו, אלא שאנו נבחנים גם לאחר ההחלטה אם אכן אנו עומדים בה, אם אכן מקיימים אותה.

קידוש שם השם במוות הוא החלטה הירואית, אמיצה ואדירה, אך היא החלטה של רגע. לעומת זאת קידוש שם השם בחיים הוא משימה שנבחנת לאורך זמן, ולא במקרה בודד, והיא מיושמת באין ספור החלטות ומעשים.

את הפסוק "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך" מסבירים חכמינו: "בכל נפשך: אפילו הוא נוטל את נפשך. ובכל מאדך: בכל ממונך". ונאמר בגמרא (ברכות סא): "אם נאמר בכל נפשך, למה נאמר בכל מאדך?... אם יש לך אדם... שממונו חביב עליו מגופו, לכך נאמר בכל מאדך". וקשה, וכי בשל שוטה שממונו חביב אצלו מגופו, צריכה התורה להוסיף פסוק? אלא יש צד אמת בזה. בכל נפשך יש קושי עצום לקיים, עם זאת זה מאורע חד פעמי ובעל הילה מיוחדת. לעומת זאת בכל מאדך – בכל ממונך זו דרישה יום יומית. מצוות עולות ממון, תפילין וציצית ושבת ועוד. ולעמוד בדרישה זו של קידוש השם בחייו, בכל מאדך, הוא מבחינה זו קשה לאין ערוך מבכל נפשך.

מי יקום במקום קדשו

ספר תהילים פותח בפסוק: "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים, ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב". קיימת כאן הדרגה ברורה: עצת רשעים, דרך חטאים ומושב לצים. היושב במושב לצים, לא יכול שלא להסתף. אף דרך חטאים פירושה דרך שהיא קרקע פוריה לחטא. דרך בה פשע אינו אסון, וחטא אינו אסור, דרך שמושכת לחטא.

על מנת לשוב מחטא בודד, די לעזוב את המחשבה, העצה, התאוה. כדי לשוב מדרך החטאים, יש צורך בניפוץ כל האוירה, בהסתלקות מן הדרך. לפעמים גם אדם שמקיים מצוות חש שלבו בל עמו, שאין הוא עושה את חובתו בנפש חפצה אלא כלאחר יד, כרוצה לצאת ידי חובה בלבד, והוא רוצה לטהר את לבו ואת דרכו!

קדוש השם בחיים הוא לא רק התרחקות ממושב הלצים, מדרך החטאים ומעצת הרשעים. אלא הוא חיבור למושב חכמים. כל מקום שבו יישב אדם זה יעסקו בו בדברי חכמה. או עמידה בדרך ישרים, הדרך שבה ינהג תהיה דרך המובילה לפסגות רוחניות, והעצה והמחשבה יהיו תמיד של קדושה וטהרה.

"כי המצוה הזאת... לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמיענה אותה ונעשנה. ולא מעבר לים היא לאמר... כי קרוב אליך הדבר מאד, בפך ובלבך לעשותו" (פרשת נצבים). אין היהודי צריך לחשוב: לו הייתי בישיבה, הייתי מתעלה בתפילה, או במידות. האדם צריך להפוך את ביתו וסביבתו למקום בו ניתן להתקדם, בו יש אוירה של טהרה.

מספרים על יצחק, יהודי שגר בכפר קטן, שחלם כי בחצר הארמון של המלך שבפראג מצוי אוצר. נסע לפראג, אך בהתקרבו לארמון ראה כיתת חיילים שומרת על הארמון ואינה נותנת לאיש להתקרב אליו. חכה יום, חיכה יומיים, אך לבסוף, בדלית ברירה נגש למפקד הכתה, סיפר לו את חלומו ובקש לחפור. אמר לו המפקד: הלוא גם אני חלמתי כי ליצחק בעיירה הרחוקה יש תנור בבית, ומתחת לתנור חבוי אוצר, וכי אסע לשם לחפשו? הבין יצחק כי הגיע לפראג רק כדי לשמוע שבביתו נמצא אוצר, חזר ומצאו. אף אנו צריכים להחדיר למוחנו כי אוצר יראת השמים, אינו דוקא בישיבה פלונית או בעיר אלמונית, כי אם "בפך ובלבך לעשותו". הוא מצוי בפונטנציאל של כל אחד מאתנו, וצריך רק מאמץ לחפש, להתוות דרך, ליצור אוירה.

"מי יעלה בהר ה', ומי יקום במקום קדשו" יש צורך ביכולת לעלות ולטפס, ויש צורך גם ביכולת לקום ולעמוד ולא למעוד וליפול. יש קושי בטיפוס, אך יש קושי מסוג אחר להמשיך ולהחזיק ולא להתעייף. כאשר המעשה אינו חריג, אינו יוצא דופן, נוטה האדם להתעייף במהרה. כדי להמשיך לטפס, כדי לכל הפחות לא לסגת, צריך ליצור אוירה של קידוש השם, אוירה שלא תרשה לאדם ליפול, אוירה של מחויבות ושל טהרה. הדרך והאוירה הן הן קדושת החיים, לחיות בקדושה ולקדש שם שמים בכל פעולה ומעשה.

מצוה לישב בארץ ישראל ולדור בה ואמרו:
 "וירשת אתם וישבת בארצם" (דברים י"ב, כ"ט)
 "שקולה ישיבת ארץ ישראל כנגד כל
 המצוות שבתורה" (ספרי שם, תוספתא עבודה זרה פ"ה) שסמוך
 לו נאמר "שמור ושמעת את כל הדברים
 האלה" וכל הדר בארץ ישראל שרוי בלא
 עוון שנאמר "ובל יאמר שכן זולתי העם
 היושב בה נושא עוון" (ישעיה ל"ג, כ"ד) ולעולם ידור
 אדם בארץ ישראל, אפילו בעיר שרובה
 עכו"ם ואל ידור בזוץ לארץ ואפילו בעיר
 שרובה ישראל, שכל הדר בארץ ישראל
 דומה כמי שיש לו אלוה וכל הדר בזוץ
 לארץ, כאילו עובד עבודה זרה. (כתובות ק"ז, ב')